

העתונות העברית בת מאה

מאת ג. קרסל

בפעולתו וממנה לא נטה אף צעד וכל רוחות שבטולם לא יזיזו אותנו ממנה. לא ניסוג אחור גם אם תלילה יעזובנו הכל ונישאר בודדים בדעתנו — ("המגיד" 1882, גל' 10).

גורדון לא נשאי בודד. שאר העות' נים נצטרפו אף הם למקהלת חובבי ציון, אולם לו ול"המגיד" נאווה חלה — היא תהילת הראשונות והע' קיבוץ הבלתי מעוררת.

לאחר "המגיד" צצו עתונים עבריים ברוסיה, פולין, ליטא, גליציה, ארץ ישראל, ארצות-הברית של אמריקה ועוד. מקץ שלושים שנה החל לצאת גם עתון יומי בעברית ("היום" של י. ל. קנטור) שראשית הסעתו חלה בשנה פטירתו של דוד גורדון (1886). כל העתונים האלה ינקו במישרין וב"עקיפין מהמסורת העתונאית של "המגיד" ועורכו הדגול דוד גורדון. תול' דות "המגיד" — אם יספרו במרטות — זון פרשיות רבות-ערך בתולדות הספרות העברית, חיבת-ציון ותעור' נאות העבויות. משתתפי העתון העב' רי הראשון מגיעים למאות והם, כר' גיל, גשחכו רובם ככולם. אולם אף אחד מהם שלא תרם במעט או בהרבה את תרומתו לתחום זה.

במשך שלושים וארבע שנים יצא "המגיד" בליק. לאחר פטירתו של גורדון ירו ממעלתו ונתגלגל מעורך לעורך. בטחצית השניה של שנת ל"ד לטימו הועבר לברלין וערך על ידי האחים יצחק-שלמה ויעקב-שמואל פונס, אולם גם במקום החדש לא עלה יפה ולבסוף הועבר לגליציה, לקראקא (משלהי שנת 1892, שנה ל"ז). כאן שונה שמו ל"המגיד החדש" ונעוץ על ידי יעקב שמואל פונס. בגליציה נעשה "המגיד החדש" עתון חובבי ציון בגליציה. כינשר שנים יצא בני ליצית עד שנפסק.

גלגולים אלה מעידים כי קשור היה "המגיד" קשר בל יינתק בודד גורדון ובנותו ותפודה החבילה ולא היה מי שירש מקומו.

ועדיין אקספוזיציות היא כבימי נתינתה אימרתו של דוד גורדון על מגמתו של עתון עברי: "לנו דעתנו נחוצה להי' יות מטרת מכתב עמי לישראל העייק רית — להחיות רוח הרגש מכבורו העצמי בקרב בני עמו, להניע עצמותיו היבשות. את הנוטרה הזו הצבנו לנו בפעולתנו וראייה היא לעמוד בטבר' רה עד מקום שהיך מגעת".

הוא שיער, כנראה, שעם כניסתו לע' תון הוא לו שעת כושל לא רגילה להעתיק אהבה זו לשפת המעשה — לפעילות במחנה חובבי-ציון. והמחנה הזה בימים ההם דל ומצ' ער. פה ופה נשמעים קולות בודדים לשיבת ציון ולחיבתה. אף מארץ-ישראל באה התעוררות-מה בצורת הקמתם של "בתי מחסה" ולמענם האקים שד"רים לגולה ומעוררים על החיבה לציון ותרומות לשוב העברי. שיערי "המגיד" פתוחים לרווחה לפני כל הגילויים האלה. אכן, אם כי גור' דון היה העורך למעשה, עדיין היה נתון למרותו של זילברמן, אשר חשש פן יבולע לעתון בשל אחדותו היתירה לרעיון חדש זה. ר' נתן פרידלנד, אף הוא מראשוני המטיפים לציון, סיפר פעם על סבלו של גורדון בזמן הרא' שון. כשלא היה יכול עדיין לעשות בעתון כאוות נפשו: "גזכרתי, כאשר ישבתי אנוכי ור' דוד גורדון לפני שנים הרבה בביתו יעל שולחנו בעד ליק, ונדברנו יחד על הדבר היקר הזה (ישוב ארץ-ישראל). פתח הר' דוד גורדון את פיו ואמר: מי יתן ואזכה לעמוד בראש מכתב עמי (עתון) שאור כל לכתוב בו כרצוני. אז הייתי מדבר בו כל העולה על רוחי בענין הנשגב והיקר לכל בני עמנו בארצות פוזרי' הם, כי לזה נחץ לי יחד מכתב עמי, לדבר השכם ודבר, להעיר ולעורר את בני עמנו, אשר נרדמו ושכחו כל כבודם כי גלה מהם ונחמנינים כי שלום יהיה להם בארצות פוזריהם ובאמת אין שלום זה".

וגורדון לא נגרר בינתר אחרי זרם ההשכלה העברית, אף שבידו היה כלי הביטוי המרכזי של המשכילים והסופ' רים העבריים שסגדו להשכלה. הן הוא שחצו לכסוד בדרכו של הארי בהכר' רה המשורר יהודה ליב גורדון (יליג) ובמלחמתו הנמרצה להיקונים בדת. הוא תביע תמיהתו על נושאי שיריו: "אשקא דריספק", ושמחת בוגיך ועל אשר בחיו בענינים כאלה לנושאי שיריו: "הלא ידיו לא אסורות לירות חצי לעגו-בעטו החד והמרץ על עני' נים אחרים, אשר באמת צריכים תי' קו — — —". וזכותו על דוד גורדון היא שראה עוד בראשית שנות הששים את נקודת הנורפה בחיי עמנו, ולר'י פוייה הקדיש את עטו ואת "המגיד".

קשה לכתוב קורות חיבת-ציון בלי "המגיד" — מאז ראשיתו. לימים כשר נוספו העתונים האחרים עסקו הם במ' רץ ובתמדה ב"השכלה" ובמלחמה ב"מורדי אור", מה שאין כן "המגיד". דרכו זו של העתון אינה מסתברת בביקוש שביל-הזהב בין הקצוות, אלא בעיקר בשל תפיסתו של גורדון את שאלת היהודים. הוא ראה במוקדם, כי לא בהשכלה ייושעו ההמונים — דבר שהאמין בו או עדיין פויץ סמולנסקי, ועל כן ראה את המלחמה בה למיותר רת, וזאת בשעה ש"המגיד" לא בחל במלחמה ולא נרתע לנהלה בעת הצר' רך, כי כן היה חריף מאוד בניעמתו במלחמתו בריפורמה ובזותבוללות לכל סוגיה מזה ובכל אלה שחרצו לשון על חובבי ציון מזה.

המעין בכרכי "המגיד" משנת תרמ"א ואילך (1881) — שנת הפרעות ברוסיה — יודע כיצד סער והסעיר העתון. שהיה אז רשות יחיד של גור' דון. בעניני עליה וקריאה לעליות, ואין צורך לומר, כי בנחשול הפרעות כשי נתארגנו ועדים בעלים ועיירות לשם עליה ורכישת קרקעות, הקדיש העתון לדבר הזה את מיטב עמחידי ועורר על עצמו על ידי כך תרעומת של קורי' אים רבים, הלא הם הקוראים שביקשו את מדוריהם העיוניים והספרותיים ומצאום תפוסים על ידי הכרזניקה המ' רובה כדבר פעילות חובבי-ציון בימי נעש אלה.

הקוראים באים בטענות לעורך ודורשים את שלהם, אולם גורדון אינו נרתע גם מלשחות נגד זרם דעת הק'

כשיצא לכבוד שבועות תרמ"ו, הג' ליון הראשון של העתון העברי הרא' שון "המגיד", היו העתון ועורכו כא' הד חידוש ופלא גמור לקורא העברי בימים ההם; הם לא שמעו עד אז את שמעו של ה"שוחט-זכורק" בעיירת' הספר ליק, שבפרוסיה המזרחית, כשם שלא שערו שליק זו התפרסם כאהד ממרכזי-התרבות החשובים של היהדות במחצית השנית של המאה התשע עשרה הודות לעתון שיצא בת' חומר תפאד, אליעזר ליפסון וזלברמן. העריץ עצמו נכונה כבואו לאחר שנים, לכתוב על עצמו בפתח האבטוביוגר' פיה שלו: "רע בא קורא אהוב, כי לא מגאווה ומגודל לבב או להתפאר במה שאין בי הנני הולך לעשות הדבר הזה. ידעתי היטב שאין בי לא תורה ולא חכמה הרבה, או מעשים גדולים ונפלאים, אשר אוכל להתפאר בכל" אלה ולהיות טופת לרבים, אך זאת ידעתי, כי מעת נתן ד' בלבי להוציא את המכתב העתי "המגיד" לאור עולם, דבר אשר לא קדמני בנה איש לפני, כי אף אם טרם החל המכתב העתי הזה לצאת, כבר יצאו "המאספים", ה"כנר' רי העתים" וכדומה, אבל כל אלה היו רק עבר בעלי תורה וחכמה ורק להי' דשים ולעתים רחוקות יצאו אור, וכחחכונת "המגיד" לא יצא אור מל' פנים ולא היה בקרב אחינו בני ישראל מאז — מעת ההיא נודעתי ברבים, את שמי ושם "המגיד" יודעים כהיום רבים מאחינו בני ישראל בכל ארצות פוז' ריהם".

בכך הגדיר זילברמן את חידושו שהדיש ב"המגיד" — עתון לחדשות וכחבר'ע שאינו יוצא אחת לשנה או לעתים מזומנות אלא מדי שבוע בש' בוע. שני חדשים אלה גורו אחריהם את השלישי: הפובליציסטיקה קשה לומר שהפובליציסטיקה העברית הוד' שה ב"המגיד"; היא היחה קצויה כל הדורות לפני-כן, אלא שהיא היחה קפולה ומקופלת בספרים ובקונטרסים (זב טדן טבור-שראשית הפובליציס' טיקה המודארנית נעוצה בפולמוס סביב הגס מקליווה). החידוש כאן התבטא בצמידות שבזמן בין האירוע והתגובה, התגובה המיידית שבפוב' ליציסטיקה זו היחה חידושה של "המגיד" ועקב כך ניתן לפובליציסטיקה העברית מגיע כביר שאין לשער כלל רוב תוצאותיו.

ודאי כי המעיין עתה בכרכי "המגיד" וביחוד בכרכים הראשונים, נד' הם לבטלנות ב"מלוא עוזה" המושלת בהם, אולם הסיבה לכך היא בחיבוי הלשון מזה ובחוסר מסורת עתונאית מזה. במשך שנים מספר כשנסללה מכילה בשני חומים אלה נתעלה "המגיד" למשובח שבעתונים, לא רק משום שהשתקפו בו כל תפוצות הגר' לד (ברבר הזה לא היה לו רע במשך שנים בכל העתונים העבריים) אלא גם משום הפובליציסטיקה שליוחה אח מאורעות העולם היהודי בכל קצוי תבל, מתובלת היחה פובליציסטיקה זו גם, ובמשך שנים בעיקר, בכתבות וי' דיעות רבות ושונות, ואפילו אם נעת' קו מעתונים אחרים.

ואם נוסיה לכך פי בראשית ימי' גיבוש מסורת לעתון ולעתונות העב' רית ניצבה דמוחו הנעלה של דוד גורדון, תעורר למעשה את העתון מש' נת 1858 עד יום מותו (1886), הרי ששפר מזלה של העתונות העברית אשר העתון הראשון בזמן היה גם הראשון במעלה.

ובכך זכותו הבלתי מעוררת של "המגיד".

כשיצא בתרי"ח (1858) חקונטרס: "קדמות היהודים" של פלבווס-בחרגו' נו הנושן של שמואל שלם ובמהדורה חדשה, היו רשומים בשער: ישראל בעהחער ואליעזר ליפמן זילברמן, מותר לנלות את הסוד, מקץ מאה שנה, כי את המהדורה התקן הראשון, והשני נתן רק את שמו, לפי שבעהמך היה עוזרו של זילברמן ב"המגיד" ומה שקנה עבד. קנה רבר' ישראל בעהמער, בנו של ר' יוסה'לי פיימר מסלוצק, ואחיו של ר' מאיר פיימר, היה גאון צעיר שנקלע למחיצתו של זילברמן כעוזרו הראשון ב"המגיד" (זכרונות גרנשים עליו מפי גורדון סי' פר ש, ברנמלד לפני שנים). הזיווג לא עלה יפה ואז בא גורדון, שנתגלגל מליטא לאנגליה ומאנגלית לליק, עם כניסתו של גורדון ל"המגיד" קיבל העתון צביון של עתון — הן מבחי' נת החדשות והן מבחינת תכנו.

ודאי שפעלו בגורדון רישומי ההת' עוררות הלאומית באירופה של המאה התשע-עשרה, אולם גדול מאלה היה רישומו של מאפו. במכתב למאפו, גורדון אז עלם בגיל בר'משה, הוא שופך לפני את לבו, רוח חדש ונמלא מרחף על שדמת שדי עבר הנ' עמה — זה ספרו הנכבד, המה הגי' ניו הנעלים המעופפים על כנפי רות אהבת קודש, היא "אהבת ציון". ציון! אל מזכרת השם הזה תדרי לב כל משכיל אהב עמו יתחלחל, אל ימים עברו, ימים טובים, בשכון ישראל בטח על אומת קודש, מה אומר לו — מליץ נכבד! איך אצייר לפניו את כל הגנת לבי בקראי מחברתו הנפלאה, אשר אין ערוך אליה בכל הספרים הנכתבים בלשון הזאת מעת נסתם החזון — — קראתי מחברתו, שני' תי שילשתי ועוד חדשה היא בעיני וקול פנימי יסף לקרוא: מעשי מאפו מה נפלאו".

הגורל תוליק את גורדון, מאז כתב מכתב התפעלות זה למאפו, לארצות רחוקות, אולם אהבת-ציון שמר בלבו

ד. גורדון

חל והוא מסביר לתורעמים בדבויים יקרים את מגמתו ודרכו בעתון. דברים תראויים לבוא בטלמותם: — — — קוראינו הנכבדים יכולים להאמין לנו, כי לא למען שונג ונתת' רוח לעצמנו יצאנו במערכת דבר ישוב ארץ-ישראל, רבים קמו עלינו לחרף את שמינו ולהלל את כבודנו בעבור השתדליותנו זו. גם שכו אין לנו מעמלנו הגדול בענין זה, ונהפוך הוא. הותמים רבים, גם מן התכמים והגבונים, חזלו לקחת את "המגיד", וכתבו לנו, כי עתה שהתמלרנו רק לשאלת ישוב ארץ-ישראל ואינם מוצ' אינו עוד ב"המגיד" דברי הקירות ות' רונ כאשר אהבו, אין להם עוד חפץ בו, מן נוכל להבטיח, כי אם היינו חס' צינו לכתוב בעד ישוב אמריקה בוד' רינו נמרצים, כאשר עושים אנהנו לטובת ישוב ארץ ישראל, אז היינו באים על שנתנו ביד רחבה ונדיבת, אבל הנוכל למכור את בכורתנו בעד נזיד עדישים? אנהנו אמנם חפצים ומכרתיים לשים עין גם על שכרנו, כי סמנו אנו חיים, אבל מטרה יש לנו